

Vääriä tietoja siirtoväestä

Siirtokarjalaisten oloja uusilla asuinpaikoillaan on usein luonnehdittu siten, että heihin suhtauduttiin myötämielisesti. Juhlapuheissa mainitaan mm, että he olivat iloisia ja ahkeria sekä toivat paikkakunnalle uutta elinvoimaa ja rikastuttivat seudun kulttuuria.

Tämä ei ollut koko totuus. Monin paikoin suhtautuminen siirtoväkeen oli ennakkoluuloista, vieroksuva tai suorastaan vihamielistä. Hyvä jos aika kultaa muistot, mutta tämänkin kirjoittajalla on jonkin verran kokemusta asian toisenlaisesta puolesta. Lisää muistitietoa hän on kuullut takavuosina vanhoilta evakoilta. Olkoonkin, ettei noilla muistitiedoilla ole yleispätevää todistusarvoa, mutta sitä on kertynyt niin paljon, ettei asiaa voi kumota pelkällä kädenhuitaisulla. Lisäksi on luettavissa lehdistön kirjoittelua ja poliitikkojen puheita noilta ajoilta.

Suomessa vielä talvisodan rauhannehtojen hahmotteluissa nousi vaihtoehto evakkojen jäämisestä jäädä rajan taakse. Kansakunnalla ei olisi varaa hoitaa heidän asutustaan yms. Pohdittiin mahdollisuutta esittää rauhanneuvotteluissa, että karjalaiset jäisivät edelleen paikoilleen ja voisivat vuoden kuluessa ilmoittaa siirtyvänsä uuden rajan taakse Suomen puolelle. Tiedetään tasavallan presidentti **Rytin** ja ulkoministeri **Tannerin** olleen aluksi tällä kannalla. Venäläinen osapuoli torjui tämän ja ministeri **Niukkasen** tiedetään jyrähtäneen: ”Pois sieltä joka sorkka”. Suomen armeija ilman karjalaisten sotilaiden panosta ei olisi pystynyt käymään jatkosotaa menestyksellisesti. Se olisi ollut itsenäisen Suomen loppu.

Edellä todettu ei tietenkään tarkoita, että koko kantaväestö olisi suhtautunut heihin nurjamielisesti.

Karjalan Liitto kirjoittaa nykyisin nettisivuillaan diplomaattisesti:

”Alkuaikojen vieroksunta haihtui, ja sittemmin karjalaiset on hyväksytty tasavertaisiksi paikkakuntalaisiksi kaikkialla maassa.”

Virkkeessä on tämän kirjoittajan mielestä sellainen sivumaku, että karjalaiset olisivat saaneet suurenkin armon tai lahjan, kun heidät ”hyväksyttiin tasavertaisiksi kaikkialla maassa”.

Laki sodan aiheuttamien menetysten korvauksista siirtoväelle

Talvisodan jälkeen säädettiin laki elokuussa 1940 korvauksista evakkojen menetyksistä sodan vuoksi. Sitä ei kuitenkaan ehditty toteuttaa toimeen seuraavana kesänä alkaneen jatkosodan takia muuttuneissa olosuhteissa.

Vasta toukokuussa 1945 säädettiin toinen korvauslaki, jota ryhdyttiin panemaan toimeen (laki nro 390/1945).

Lain sanamuoto oli niin mutkikas, ettei sen aikuisilla kansanihmisillä ollut juuri mahdollista selvittää korvauksensa perusteita. Lisäksi korvausta piti hakea niin nopeasti lain voimaan tulon jälkeen, että tuskin kaikki edes tulivat tietämään koko laista siihen mennessä. Ensimmäisen korvauslain aikaraja hakemiselle oli kolme kuukautta lain julkistamisesta laskettuna. Nykykatsannossa aivan liian lyhyt aika. Kuitenkin korvausten maksaminen lykkääntyi vuosikaupalla.

Laissa rajattiin pois sellainen omaisuus, josta korvausta ei suoritettaisi. Se oli käteinen raha, osakkeet, velkasaamiset ja muuta arvopaperit. Niitä olivat myös taideteokset, arvometallit, kellot ja korut, ellei hakija olisi käynyt näillä kauppaa ammattinaan. Samoin ulkopuolelle jäivät talousirtaimisto ja erikseen määrätyn hintarajan alittava vaatteisto. Käytännössä kyse oli siis korvauksesta kiinteään omaisuuteen. Korvausta ei maksettu myöskään omaisuudesta, josta hakija oli saanut tai hänellä oli oikeus saada korvausta vakuutuksen perusteella.

Korvauksen määrän laskeminen

Laskentakaava oli seuraava.

Menetetyn omaisuuden arvo mk	Korvauksen vakioerä mk	Korvaus% alarajan ylittävältä summalta
500 000 – 1 000 000	500 000	50
1 000 000 – 2 000 000	750 000	45
2 000 000 – 4 000 000	1 200 000	30
4 000 000 – 8 000 000	1 800 000	15
8 000 000 – 16 000 000	2 400 000	6
16 000 000 – 32 000 000	2 880 000	2
32 000 000 tai enemmän	3 200 000	10

Omaisuuden arvo oli laskettava vuoden 1944 lopun verotusarvon mukaan. Otetaan esimerkki omaisuudesta, joka olisi ollut 700 000 markan arvoinen. Korvauksen suuruus olisi 500 000 mk + puolet alarajan ylittävästä 200 000 markasta eli 100 000 mk. Siis yhteensä 600 000 €, joka olisi nykyrahassa noin 110 000 €.

Korvausmäärän suhteellinen lasku oli suurempaa mitä suuremmasta korvauksesta oli kyse, mutta taas suurten korvausten osalta marginaalikorvaus ei enää vähentynyt. Suurin korvausmäärä yksityishenkilölle oli 3 000 000 mk. Noin suuret korvaukset olivat harvinaisia yksittäisten henkilöiden osalta.

Korvausten määräämistä varten valtiovarainministeriö asetti kutakin luovutetun alueen kuntaa kohden yhden tai useampia lautakuntia tai yhden yhteisen lautakunnan useita kuntia varten. Lautakunnassa oli puheenjohtaja ja kaksi jäsentä. Heidän tuli olla sellaisia, jotka eivät olleet saamassa korvauksia ja heidän tuli olla jäävejä. He toimivat tuomarin

vastuulla. Lautakunnan tuli arvioida laissa mainituin perustein se korvaus, johon korvauksenhakijalla oli oikeus.

Edellä on viitattua lain vaikeaselkoisuuteen. Esimerkkinä lain 390/1945 37 § pilkuntarkasti.

”Tämän lain 1 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettuihin vahinkoihin samoin kuin niihin vahinkoihin, jotka ovat aiheutuneet saman pykälän 2 momentissa tarkoitettusta omaisuuden jäämisestä sanotussa 1 kohdassa tarkoitettulle alueelle, sekä omaisuuteen, jota tässä tarkoitettu vahinko on kohdannut, ei ole sovellettava 30 päivänä joulukuuta 1941 annettua sotavahinkolakia, 27 päivänä elokuuta 1943 korvauksen suorittamisesta eräistä puolustusvoimain toimenpiteistä aiheutuneista vahingoista annettua lakia, sotatilasta 26 päivänä syyskuuta 1930 annetun lain 27 §:n 1 momenttia, 26 päivänä syyskuuta 1930 annettua lakia sen korvauksen perusteista, mikä sotatilasta 26 päivänä syyskuuta 1930 annetun lain mukaan on eräissä tapauksissa valtion varoista suoritettava, eikä 13 päivänä lokakuuta 1944 pakkolunastuksesta puolustustarkoituksiin annettua lakia eikä myöskään muita tämän lain kanssa ristiriidassa olevia säännöksiä.

Milloin vahinko on kohdannut sodan tai aseellisen selkkauksen aiheuttaman vahingon varalta vakuutettua 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettulla alueella olevaa omaisuutta, saakoon korvaukseen oikeutettu kuitenkin vahingostaan korvauksen sotavahinkolain mukaan, jos hän korvausanomuksessaan ilmoittaa sitä haluavansa. Tällöin hänellä ei ole oikeutta saada tämän lain mukaan korvausta muutakaan 1 § 1 momentin 2,3 tai 4 kohdassa tarkoitettulla alueella ollutta omaisuutta kohdanneesta vahingosta.

Omaisuudesta, joka 31 päivänä toukokuuta 1944 on ollut 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettulla alueella tai joka sanotun päivän jälkeen on joko sieltä siirretty tai välirauhansopimuksen mukaisesti sinne palautettu, ei peritä sotavahinkolain edellyttämää vakuutusmaksua.

Mitä 3 momentissa on säädetty, ei koske 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa mainitulta alueelta 31 päivän toukokuuta 1944 jälkeen siirrettyä omaisuutta, joka 1 päivän tammikuuta 1942 ja 31 päivän toukokuuta 1944 välisenä aikana on ollut sotavahinkovakuutuksessa muualla kuin mainitulla alueella ja jota ei ole 3 momentissa mainituin tavoin sinne palautettu.”

Tuon siansaksan ymmärtämisen yrittämisestä saa helposti päänsärkyä. Muukin kuin soisen korpilämpsän ostanut kylmätilallinen. Suoraan sanoen voiko asian enää monimutkaisemmin ilmaista.

Korvauslakia täydennettiin vuosina 1955 ja 1956 säädetyillä laeilla, mutta ne olivat nimensäkin mukaisesti vain täydennyslakeja.

Korvausten ostovoiman aleneminen

Kun puhutaan siitä, että evakoille korvattiin heidän menettämänsä kiinteä omaisuus, on otettava huomioon kaksi asiaa.

Toinen on se, että jo edellä selostetun korvauslain mukaan ne olivat degressiivisiä eli korvausmäärän kasvaessa ne vähenivät edellä selostetulla tavalla.

Toinen ja vielä huomattavasti suurempi käytännön vaikutus oli sillä, että korvaukset laskettiin ja maksettiin vuoden 1944 nimellisen rahanarvon mukaisesti. Toisin sanoen ei otettu huomioon inflaation vaikutusta eli rahanarvon huononemista maksuhetkellä.

Inflaatio laukkasi jo sodan aikana, mutta varsinkin sodan jälkeen ennätysvauhdilla. Suomen Pankin valuuttakertoimen mukaan esimerkiksi 1950, jolloin korvausten maksatukset olivat käynnissä, markan arvo, ”ostovoima”, oli enää 22 % vuoden 1944 arvosta. Ja 1955 maksatusten ollessa loppusuoralla, markan arvo oli enää 18,9 %.

Se siitä täydestä korvauksesta. Milläpä puilla paljailla ollut valtio olisi täysimääräisiä korvauksia pystynyt maksamaan.

Maanhankintalaki

Jo talvisodan jälkeen säädettiin myös kesäkuussa 1940 pika-asutuslaki, jonka perusteella valtio hankki haltuunsa kantaväestön maa-alueita luovuttaakseen niitä edelleen talvisodan evakoille. Lain perusteella ehdittiin muodostaa noin 13 000 tilaa, mutta sen laajempi täytäntöönpano keskeytettiin seuraavana vuonna alkaneen jatkosodan vuoksi.

Tämä laki huolestutti etenkin ruotsinkielisten alueiden maanomistajia. He jättivät marraskuussa 1940 kirjelmän pääministeri **Risto Rytille**. Allekirjoittaneet katsoivat karjalaisväestön vaarantavan heidän toimeentulonsa ja kulttuuriperinteensä.

Jatkosodan jälkeen maanhankinta oli vieläkin polttavampi ongelma. Sen ratkaisemiseksi säädettiin 1945 maanhankintalaki, jonka on sanottu olleen Suomen historian suurin maareformi. Sen tarkoituksena oli muodostaa asutustiloja luovutettujen alueiden siirtoväelle, rintamamiehille ja kaatuneiden omaisille.

Suuri osa asutusmaasta hankittiin pakkolunastamalla ja vapaaehtoisilla kaupoilla. Ensisijaisia luovuttajia olivat rappiotilojen haltijat, keinottelijat ja julkisyhteisöt yms. Toissijaisia luovuttajia olivat tilalliset, lähinnä suurten tilojen omistajat.

Kaikkein huonommassa asemassa olivat ns. kylmien tilojen saajat. Se tarkoitti raivaamatonta ja usein suoperäistä huonoa maata ilman minkäänlaista rakennusta.

Maata haluavan piti jättää maansaantihakemus 1.10.1945 mennessä. Hakemukset tehtiin siirtoväen osalta kotikunnan hoitokunnalle. (luovutetun alueen kunnan asioita hoitava tilapäinen elin), muiden osalta kotikunnan asutuslautakunnalle.

Lain seurauksena suomenkielisiltä alueilta hävisivät lähes kaikki kartanoiden suurtilat. Samalla tapahtui maatalousväestön rakennemuutos. Ennen sotaa maaseudulla oli ollut runsaat 200 000 tilatonta mäkitupalaista tai muuta maatalouden työntekijää.

Maanhankinnan myötä he muuttuivat pienviljelijöiksi.

Yhteiskunnan rakennemuutos teki lopulta 1960-luvulla useat tilat elinkelvottomiksi. Maatalouden koneellistumisen myötä maatalouden työvoiman tarve väheni. Koulutusmahdollisuuksien paraneminen avasi suurille ikäluokille mahdollisuuden hakeutua muihin ammatteihin, joissa oli paremmat toimeentulon mahdollisuudet. Muutto kaupunkeihin ja Ruotsiin lisääntyi. Suomesta tuli 1970-luvun puoleenväliin mennessä länsimainen teollisuusyhteiskunta.

Jälkeen päin lakia moitittiin siitä, että sen tuloksena syntyi erittäin paljon elinkelvottomia tiloja. Karjalaisten asian keskeinen vaikuttaja ja, **Veikko Vennamo** totesi kerran televisiohaastattelussa, että tämä vaara tiedettiin etukäteen. Kuitenkin nähtiin paremmaksi, että maaton kansanosai sai omaa maata ja uskottiin henkilökohtaisen ahkeruuden voittavan vaikeudet. Se olisi parempi kuin työttömien ja kodittomien joukot olisivat jääneet irtolaisten asemaan, koska he olivat usein ammattitaidottomia ja sitä paitsi muita työpaikkoja ei ollut riittävästi. Yhteiskunta olisi silloin ollut altis väkivaltaiseen liikehdintään. Tuota viimeksi haluttiin noissa oloissa.

8

Veikko Vennamo. Maatalousministeriön asutusasiainosaston (ASO) päällikkö.

Lain seurauksena tapahtui myös maatalousväestön rakennemuutos. Ennen sotaa maaseudulla oli ollut runsaat 200 000 tilatonta mäkitupalaista tai muuta maatalouden työntekijää. Maanhankinnan myötä he muuttivat pienviljelijöiksi.

Maanhankintalakiin liittyi jälleen kielipolitiikka. Osa ruotsinkielisistä kunnista katsoi, että heidän alueelleen suunniteltu siirtoväen määrä oli kohtuuttoman suuri ja kysymys oli kuntien tietoisesta suomalaistamisyrityksestä. Suomenkielisten keskuudessa näiden kuntien asennetta pidettiin vastuunpakoiluna. Sodan ajaksi piiloon jäänyt kieliriita uhkasi puhjeta jälleen.

Ruotsinkieliset käyttivät hyväksi Ruotsi -korttia, ts. antoivat ymmärtää, että Ruotsista saatava avustus olisi katkolla, jos heidän vaatimuksiinsa ei suostuta. Ilmeisesti tämän johdosta pääministeri **J. K. Paasikiven** vaatimuksesta lain soveltamisasetukseen lisättiin pykälä, jonka mukaan suomenkielistä väkeä ei saanut sijoittaa ruotsinkielisiin tai

kaksikielisiin kuntiin siten, että ruotsinkielinen kunta olisi muuttunut kaksikieliseksi tai kaksikielinen suomenkieliseksi.

Maanhankintalakia koskevat väärät mielikuvat ovat vieläkin harhaisempia kuin käsitykset rahassa maksetuista "sotakorvauksista" menetetyin omaisuuden vuoksi.

Eriyisesti siirtoväen kohdalla kuulee monasti kerrottavan, että siirtoväki **sai** sijoituspaikkakunnaltaan maata. Lain sanonta "**maan saantiin oikeudet**. . ." antaa helposti kuvan, että maa saatiin ilmaiseksi. Oikeampi ilmaisu olisi: siirtoväki **sai ostaa** maata. Maasta nimittäin joutui maksamaan valtioneuvoston vahvistaman vuoden 1944 hintatason mukaisen "kohtuullisen käyvän hinnan". Hinta oli kyllä kohtuullinen ja takaisinmaksuaika pitkä. Samaan tapaan kuin lahjoitusmaatalonpoikien lunastaessa 1800-luvun lopulla takaisin heiltä riistettyjä maita.

Kuitenkin sodan jälkeen asutustilallisen tuli raivata peltoa ja rakentaa useimmissa tapauksessa tarvittavat rakennukset. Maasta ei saanut muuta kuin enintään oman leipäviljan, juurikaseja ja rehua muutamalle kotieläimelle. Selvä raha piti hankkia muilla tilapäistöillä, esimerkiksi metsätöillä. Silloin kun niitä sattui olemaan. Nämä tienestit menivät käytännöllisesti katsoen kokonaan äärettömän puutteelliseen jokapäiväiseen elämiseen. Se oli kokonaan muuta kuin nykyajan vaatimukset ihmisarvoisesta elämästä. Mistä siis vielä lyhennykset tilavelkaan?

Tämän kirjoittaja muistaa hyvin vanhempiensa ahdistuksen, joka tarttui kasvavaan ja herkkään lapseen. Lisäksi häneen kohdistuvaa pilkkaa ja koulukiusaamista pidettiin normaalina evakkolapsen osana. Kirjoittajan vanhemmat maksoivat viimeiset lyhennyseränsä 1970-luvulla.

Ei siis ihme, jos hän on pitänyt asiattomia puheita evakkojen korvauksista loukkauksina. Tyly vastaus on tullut heti samalla kertaa.

Kirjoittaja on keskustellut monien kohtalotovereidensa kanssa noista asioista. Yleisenä näkemyksenä on ollut, että evakkolapsen eläminen oli lievästi sanottuna puutteellista, mutta sittenkin antoivat kodin ja välttämättömän ravinnon. Jopa koulutielle pystyttiin ponnistamaan.

Asutustiloja ei sellaisinaan enää ole, vaan ne kuuluvat pysyvästi historiaan. Tehtävänsä täyttäneinä.

*"Vaikka kotimme taakse jäi, jäi eteemme elämä." (L. Törhönen)
Evakkoperheen puolivalmis koti keväällä 1955.*

Kirjallisuutta:

Maanhankintalaki 420/1940 ja 391/1945

Keijo K. Kulha: Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu 1944-1948. *Studia historica Jyväskyläensie VII.* 1969

Jukka Seppinen: Kohti Karjalaa. *Karjalan kirjapaino/Karjala-lehti* 1998.